

DR. LJUBO SIRC

Tisti poliglot in kozmopolit

Ljuba rodijo 19. aprila 1920 v Kranju, v ugledni meščanski družini, ki se ponaša z dolgoletno podjetniško tradicijo. Trgovka z mešanim blagom je že babica Magda, ded Ciril je kranjski župan, mati Zdenka farmacevtka, oče Franjo pa trgovec in industrialec, ki s svojimi zvezami in znanjem češčine v Kranj privabi češki tekstilni kapital ter tako položi temelje za bliskovit industrijski razvoj medvojnega Kranja. Ljubo je precej živahen fantič; rad se potepa in pretepa, na zaledeneli Kokri igra hokej, po Savi pa se spušča z doma narejenim sandolinom. Ko mu je štiri ali pet let v kinu gleda svoj prvi film - Tarzan.

Leta 1926 vstopi v ljudsko šolo, kamor strahno rad hodi. Čeravno je strahoten divjak in pretepač, pouku sledi nadvse zbrano, tako da se gimnazijski katehet ne more in ne more načuditi spoju tako nasprotujočih si lastnosti. Njegova sošolca sta pisatelj Karl Mauser ter Igor Triller, oče bodočega stečajnega upravitelja begunjskega Elana. Mnogo bere, ureja pa tudi družinsko knjižnico, ki z leti tako naraste, da Nemci ob okupaciji upepelijo prek tisoč Ljubotovih knjig. V višji gimnaziji dvakrat resno zbolijo za pljučno tuberkulozo. Prvič, leta 1935, je strahotno užaljen, ker »njega, ki je vsaj dve leti že popolnoma odrasel«, pošljejo v neko otroško zdravilišče na Avstrijskem. Drugič je bolezen tako huda, da skoraj dve leti dobesedno preleži v nekem švicarskem sanatoriju. Tedaj se privadi samote, zaradi česar bo kasneje dve leti samice »spil na dušek«. Je tudi že pravi poliglot: leta 1938 francoskim sobolnikom iz nemških časopisov prevaja Hitlerjev govor ob vkorakanju na Češko, govori pa tudi

še angleško, rusko in italijansko. Leta 1939 naposled maturira in vpiše študij prava na ljubljanski Pravni fakulteti, kjer med študentskimi kolegi spozna tudi Aleksandra Bajta.

Med študijem predseduje kranjskemu Akademskemu (študentskemu) društvu, sodeluje na marčevskih demonstracijah 1941, ob izbruhu vojne pa se celotna družina pred grozečo deportacijo v Srbijo preseli v Ljubljano. Ljubo se priključi *Stari in novi pravdi*, skupini levičarskih intelektualcev, ki se oblikuje okoli geologa dr. Črtomirja Nagodeta. Stara pravda se zavzema za ohranitev parlamentarne in demokratične Jugoslavije in je avgusta sprejeta v Osvobodilno fronto, komaj pol leta zatem, februarja 1942, pa jo OF izključi, ker Stara pravda nasprotuje monopolizaciji odpora proti okupatorju s strani OF. Skupina med vojno snuje načrte za povojno izgradnjo dežele in se, zanimivo, tudi ona zavzame za nacionalizacijo industrije. Obenem si prizadeva jugoslovansko vlado v Londonu ter zahodne zavezniške seznajati z vojaškimi razmerami in političnimi delitvami v domovini. Nalogo poverijo Ljubu, ki se po diplomi na Pravni fakulteti leta 1943 odpravi v tujino, a si pri pobegu čez italijansko-švicarsko mejo nesrečno zlomi nogo in obtiči v neki švicarski bolnišnici. Po ozdravitvi se prek Italije vrne v Jugoslavijo in se priključi dalmatinskim partizanom, kjer je nekaj časa pravni referent v 5. prekomorski brigadi, nato pa prevajalec navodil za ravnanje z angleškimi topovi pri artileriji 7. korpusa. Strašno ga skrbi, da ne bi prišel v položaj, ko bi moral streljati in koga ubiti.

Po osvoboditvi se zaposli na Tiskovnem uradu pri predsedstvu vlade (slovenskem Tanjugu), kjer prevaja agencijske vesti, spremlja tuje novinarje ter ima iz dneva v dan slabše mnenje o komunističnem režimu in njegovih oblastnikih. Zelo ga jezijo zahodni novinarji, ki so očarani nad povojno socialistično izgradnjo. Nekdanji člani Stare pravde se prično znova sestajati pri dr. Nagodetu in razmišljajo o organizaciji nekomunistične opozicije na osi Ljubljana - Zagreb - Beograd. Ljubo se zato poveže s srbskima poslancema Franetom Gro-

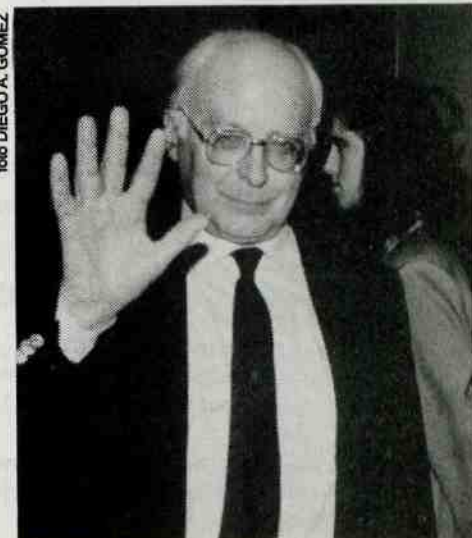

Foto DIEGO A. GOMEZ

lom in Dragoljubom Jovanovičem. Prepričan je, da bi osnovna točka programa nekomunistov morala biti »povratek h krščanski morali, tj. vsaj minimalni dobri veri, ki bi seveda morala izključiti umore, laž in rop iz politike«. Spomladi 1946 Ljubo spozna Katjo Boh, kasnejšo zdravstveno ministrico v Demosovi vladi ter veleposlanico na Dunaju. Je tudi reden gost britanskega konzula, pri katerem si zaman skuša priti na jasno o stališču zaveznikov do komunistične Jugoslavije. Sam iz nekaterih izjav slovenskih oblastnikov sklepa, da se komunistični Vzhod pripravlja na vojno proti demokratičnemu Zahodu in postaja vse bolj zaskrbljen. Ve tudi, da morda ni najpametneje z angleškim konzulom piti čaja: »Mogoče mi zato ne bodo dali potnega lista,« si misli. No, na binško soboto oz. predvečer Titovega rojstnega dne leta 1947 Ljuba aretirajo, privedejo pred »polkovnika politične policije« Mitjo Ribičiča in avgusta na t. i. Nagodetovem procesu kot britanskega špijona odsodijo na smrt. Med petnajsterico obsojenih sta tudi njegov oče Franjo, ki med prestajanjem kazni umre, in stric Metod Pirc. Enega izmed svojih zasliševalcev, Nika Šiliha, bo kasneje srečal kot ambasadorja v Tuniziji. Anekdota gre takole: neki angleški prijatelj Ljuba predstavi »britanskemu ambasadorju, ki mi je takoj začel pripovedovati, kako simpatičnega ambasadorja ima Jugoslavija v Tunisu. Saj ga poznam, sem rekel, k meni je hodil v celico in ko me je zbudil, mi je rekel: No, Sirc, kako se počutite zdaj, ko vas bomo obesili«. Ko mu v zaporu prinesejo prvo angleško knjigo, ki da naj jo prevede, z olajšanjem zavzdihne, da ga še ne bodo takoj ubili. Kmalu mu

kazen spremenijo v dvajset, kasneje v petnajst let zapora, naposled pa ga po sedmih letih in pol prestane kazni novembra 1954 izpustijo. Še prej v zaporu spozna pisatelja Vitomila Zupana.

Po neuspešnem enoletnem iskanju zaposlitve Ljubo novembra 1955 na skrivaj pobegne čez hribe v Italijo. V Sloveniji nekdo razširi govorice, da ga je pričakala britanska podmornica. Naslednje leto se nastani pri teti Elsie v Londonu, januarja 1957 pa se zaposli v BBC Monitoring Service, službi za poslušanje in poročanje o tujih radijskih postajah. Istega leta postane član Liberalne internacionale, kasneje pa tudi *Mont Pellerin Society*, združenja liberalnih filozofov, politologov in ekonomistov, prek katerega se seznanj z vrsto nadvse uglednih ljudi: z ekonomistom Friederickom von Hayekom, nobelovcem Miltonom Friedmanom itn. Nasploh Ljubo spozna ali se celo spoprijatelji s fascinirano velikim številom svetovno znanih ljudi. Spomladi 1958. leta mu neki švicarski prijatelj ponudi financiranje doktorata iz ekonomije, v kar Ljubo z veseljem privoli in leta 1960 na univerzi v Fribourgu doktorira s *Kritiko komunistične ekonomije v Jugoslaviji*. Poroči se in še istega leta je predavatelj na univerzi v Dakhi v tedanjem Vzhodnem Pakistanu. Ima pa težave s tiskanjem dizertacije. Njegovi zahodni kolegi so namreč tedaj še precej naklonjeni ali vsaj mnogo manj kritični do socialističnega načina gospodarjenja kot Ljubo. Dizertacijo imajo za pretirano kritično, in revije mu jo vračajo s pomenljivo pripombo, češ da »ni dovolj umirjena«. Ljubo se mora precej potruditi, da mu jo leta 1962 v nekem almanahu naposled v skrajšani obliki le objavi.

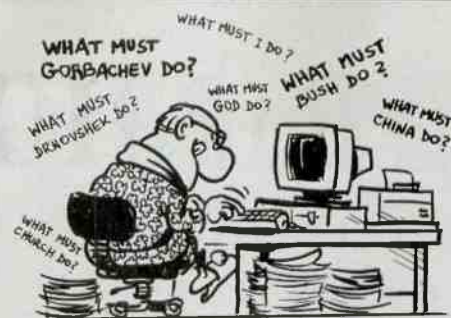
Jeseni tega leta dobi predavateljsko mesto na univerzi sv. Andreja v Dundeeju, kjer trči ob škotski nacionalizem. Predstojnik ekonomske katedre mu odkritosrčno prizna, da odločitev o njegovem imenovanju ni bila lahka: »Tukaj tujcev nimamo posebno radi. Pa ne mislim na to, da ste Jugoslovan. Tudi Angležev ne maramo.« 1963. se v Stanstedu pri Londonu odvije sestanek, ki je pričetek *Demokratske alternative*, projekta, pri katerem sodelujejo izseljenski Srbi, Hrvati, Slovenci in bosanski Muslimani in ki si za cilj postavi demokratično Jugoslavijo. Slednje naj bi dosegli z vzpostavitev parlamentarne demokracije, ki ji je v jugoslovanskih razmerah potrebno dodati tudi pravico vseh jugoslovanskih narodov do samoodločbe in odcepitve. Jugo-

slavija naj bi se razvijala v smeri zveze jugoslovanskih držav. Spričo zmernosti svojih ciljev pa ima Demokratska alternativa v emigraciji le šibak odmev, v Jugoslaviji pa večinoma niti ni poznana. Z letom 1965 Ljubo prične predavati mednarodno ekonomijo na univerzi Adama Smitha v Glasgowu, kjer poučuje vse do upokojitve. 1968. Ljubo izide knjiga spominov *Nesmisel in smisel*, ki jo prične pisati že v zaporu in zajame čas od osvoboditve pa do izida knjige. Leta 1969 se na obisk Londona pripravlja tedanji jugoslovanski premier Mitja Ribičič in Ljubo se čuti dolžnega britanski establishmentu opozoriti, kdo prihajajoči gospod v resnici je. Rezultat je ta, da glasgowska policija Ljuba povsem resno zaslišuje, ali morda ne kani zagrešiti atentata na jugoslovanskega ministrskega predsednika.

Istega leta Ljubo izda knjigo *Economic Development in Eastern Europe*, leta 1979 pa *Yugoslav Economy under Self-management*, ob izidu katere bo, zaradi pozitivnega mnenja, ki ga ima tedaj Zahod o samoupravljanju, znova poslušal očitke o lastni pretirani kritičnosti. 1983. se Ljubo upokoji in v Londonu ustanovi Center za proučevanje komunističnih gospodarstev, ki ima tudi lastno založniško dejavnost. Istega leta ga tržaški Slovenci povabijo na srečanje v Drago, kjer predava o potrebnosti povratka k temeljnemu moralnim normam v politiki. Ima občutek, da ostane nerazumljen, saj je večina diskusij posvečenih južnjakom, ki da grozijo iztreti v Sloveniji živeče domorodce. Leta 1985 Ljubo prejme pismo dr. Dimitrija Rupla z zaprosilom, ali bi za Novo revijo napisal krajši tekst o tem, kako naj bi Slovenija izgledala v prihodnosti. Ljubo članek odpošlje, a republiška koordinacija objavo prepove, češ da je njegov avtor »sovražnik ljudstva«. Konec leta 1988 ga Nebojša Popov povabi na kongres sociologov v Beograd in maja 1989 je Ljubo po 33 letih izgnanstva znova v domovini. Poleti Ljubo izide angleška avtobiografija *Between Tito and Hitler* s podnaslovom *Nazi occupation and Communist oppression*, ki bo čez slaba tri leta izšla tudi v slovenščini. Po pohvalni oceni nekega angleškega zgodovinarja je knjiga pisana »z odkritostjo, ki jo v avtobiografijah ne srečamo pogosto: če čuti, da se pred zasliševalci ni prav pogumno vedel, nam to pove; in več kot enkrat se vrne k svojim odnosom s starši, s katerimi, kot pravi najbolj žalostna vrstica v knjigi, ni znal nikdar ničesar narediti prav«.

Ob jesenskem padcu berlinskega zidu se Ljubo nasmehne sreča: vrsta njegovih prijateljev iz Vzhodne Evrope, nekdanjih disidentov,

se nenadoma znajde na visokih državnih položajih ali celo v vladah in Ljubo so vrata na Vzhod nenadoma na široko odprta. Odslej razpolaga z dovolj informacijami, da lahko napiše knjigo *What must Gorbachev do?* Na osamosvojitve Slovenije gleda skozi ekonomske stroške, ki jih utegne povzročiti, in zato s precej skepse. Nadaljnje bivanje v Jugoslaviji pa se mu zdi smiselno tudi zaradi zunanjepolitičnih ozirnov: Jugoslavijo ima za branik pred pogubnim nemškimi vplivom, ki mu Slovenija sama ne bi mogla biti kos. V tej zvezi pogosto svari pred pretesno naslonitvijo na Avstrijo in kadar nanese besedo na povojno podržavljenje, nikoli ne pozabi poudariti, da so njegove mu očetu prvi plenili Nemci, šele zatem povojna oblast. V privatizacijskem sporu leta 1991 se opredeli za Mencingerjev koncept nasproti Sachsovemu, jeseni 1992 pa se prvič dejavnije vključi v slovensko politiko ter kot kandidat LDS kandidira za predsednika države. Kmalu razočaran ugotovi, da ga LDS kot kandidata sploh ne jemlje resno. Po drugi strani tudi sam ne naredi vsega, kar bi lahko, in na volitvah prejme vsega poldrugi odstotek glasov. V precej zagrenjeni analizi Slovenije po volitvah, ki jo naslovi *Post mortem*, Ljubo ugotavlja, da »Slovenija po padcu komunizma daje prednost komunistom«. Jeseni 1993 Ljubo ponudijo predsedovanje svetu Gospodarskega foruma, ki deluje pri Slovenskih krščanskih demokratih. Ponudbo sprejme, vendar s pogojem, da bo forum deloval nestranksko. Februarja 1994 izda knjigo z retoričnim naslovom *Criticism of Self-Management Still Relevant?* in pritrdilnim odgovorom.

Projekcija: Na jesenskih lokalnih volitvah se Ljubo znova poda v politiko in kandidira za kranjskega župana. To pot ne želi ničesar prepušiti naključju in med volilno tekmo angažira vsa mednarodna prijateljstva, ki jih premore. Na vrhuncu volilne kampanje zato Kranj obišče sam Vaclav Klaus, češki premier.